

ОСОБЛИВОСТІ КРЕАТИВНОСТІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

О. В. Сидоренко

Херсонський державний університет, alenabusinka1504@gmail.com

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент О. М. Танасійчук

Враховуючи дуже швидкий темп життя в сучасному соціумі, переживання війни на території України, кожна людина стикається з проблемами, стресами, негараздами, кризами, з якими досить складно або взагалі не можливо самотійно впоратися, у зв'язку з цим виникає необхідність у кваліфікованій допомозі професіонала психолога.

Особливого значення у формуванні професійних компетенцій професіонала психолога займає креативний потенціал фахівця у прийнятті дієвих та ефективних рішень виходячи з креативності особистості. Саме за рахунок неї забезпечується високий рівень розвитку конкурентоспроможності психолога на новочасному етапі розкриття цієї професії та й взагалі. Необхідність та терміновість вивчення психологічних засад розвитку креативності психологів характеризується практичною та соціальною значущістю проблематики самовдосконалення творчої особистості фахівця та самоактуалізації його у власній професійній діяльності.

Креативна та розумова діяльність фахівців спроможні підвищувати особисту продуктивність праці, а також сприяти профілактиці психічного та емоційного вигорання, формуванню сприятливого соціально-психологічного клімату в спільноті психологів. Саме через це в сучасний період життя необхідним є вміння та здатність психолога враховувати власний креативний потенціал, заохочувати та стимулювати себе до творчої активності.

Дослідження креативності психологів, визначення її впливу на професійну діяльність фахівців в сучасній психологічній літературі є актуальним питанням. На сьогоднішній день достатньо глибоко розглянуті питання щодо особливостей творчої діяльності та їх психологічних аспектів (Дж. Гілфорд, Н. Бельська,

Н. Дідик, О. Кульчицька, Н. Макаренко, В. Моляко, К. Роджерс, Е. Торранс, В. Франкл, В. Фрицюк та ін.) та дослідження проблематики творчих здібностей й особливостей прояву креативності індивідом (І. Біла, Д. Богоявленська, О. Варгата, В. Дружинін, О. Завгородня, О. Матюшкін, Ю. Мороз, Я. Пономарьов, Дж. Рензулі, С. Тейлор, Л. Терстоун, Е. Торранс та ін.). Феномен креативності як професійно важливу особистісну характеристику фахівців у сучасних психологічних дослідженнях вивчали О. Артемчук, В. Бочелюк, В. Зарицька, П. Горностай, О. Лобода, Н. Чепелєва, Р. Овчарова, Н. Пов'якель, О. Саннікова, Л. Скрипко та ін.

Разом з тим, вивчення креативності як професійно значущої якості психологів вивчена ще недостатньо. Тому, мета нашої статті полягає у вивченні впливу особливостей креативності в структурі професійної діяльності психологів. У зв'язку з цим, нами було розглянуто на основі сучасних літературних джерел психологічний зміст поняття «креативність» та особливості креативності у професійній діяльності психолога.

Отже, термін «креативність» («creativity») вперше був використаний у зарубіжній психології для визначення природної здібності, що є характерною для більшості людей як в повсякденному житті, так і у специфічних сферах життєдіяльності. Однак, незважаючи на велику кількість досліджень цього феномену, науковці донині не мають єдиного визначення.

У психологічній науці із креативністю досить часто ототожнюють поняття «творчі здібності» та «творчість», що мають досить багато спільних рис. О. Варгата визначає креативність як можливість особистості творити, здійснювати творчі акти, що сприяють незвичному нетиповому новому баченню ситуації чи проблеми (Варгата, Завада, 2018). На думку Є. Ільїна, креативність є здатністю до перетворення інформації та небажання використовувати стереотипні способи мислення, здатністю індивіда привносити творчість у всі види власної діяльності (Дімітрова-Бурлаєнко, 2017).

Поняття «творчість» більшість науковці розуміють дещо інакше, здебільшого як створення нових матеріальних та культурних цінностей.

Наприклад, А. Маслоу зазначає, що творчість слід розуміти як універсальну функцію особистості, з метою самовираження. Тобто, творчість є діяльним процесом, що сприяє появі нового результату. А креативність є властивістю особистості, під час якої можливий прояв творчої активності (Артемчук, Лобода, 2008).

О. Лобода трактує креативність як особистісно значущу соціальну якість індивіда, що сприяє здійсненню «самобудівництва». Тобто, креативність не є характеристикою пізнавальних процесів, а є детермінантою особистості та визначає самореалізацію індивіда в усіх сферах життєдіяльності, не тільки в професійній сфері (Артемчук, Лобода, 2008).

В зарубіжній психології науковці Ф. Баррон та Д. Харрінгтон, досліджуючи креативність, акцентують увагу на наступних узагальненнях, щодо розуміння феномену креативності, а саме: науковці розглядають креативність як здатність людини адаптивно реагувати на необхідність нових продуктів та нових підходів, а створення нового творчого продукту обумовлено особистістю творця та рівнем його внутрішньої мотивації. Також науковці Ф. Баррон та Д. Харрінгтон зазначають, що характерологічними властивостями креативності особистості, креативного продукту, креативного процесу являється їх оригінальність, валідність, спроможність, адекватність завданню, а також придатність за оптимальною, екологічною, естетичною формою, оригінальною та правильною на певний момент. Науковці вважають, що креативні продукти можуть бути досить різними за природою: картини чи поеми, нове рішення проблеми в математиці, створення музики, нові філософські або релігійні системи, відкриття хімічного процесу, новочасне рішення соціальних проблем, інновації в юриспруденції тощо (Дімітрова-Бурлаєнко, 2017).

Досить цікавим є підхід до тлумачення креативності у наукових доробках Е. Фромма. Науковець вважає, що критерієм креативності є характеристики та процеси, а не якість результату. Саме вони активізують творчу продуктивність особистості. А креативність учений трактує як здатність пізнавати та вражатися, бути здивованим, відкритість та націленість до чогось нового, вміння знаходити

рішення в нетипових ситуаціях, здатність до більш глибокого осмислення власного досвіду (Гриценко, 1998).

С. Шандрук розуміє креативність як «особистісну якість, що базується на потенційних можливостях кожної людини, актуалізації неусвідомлюваної потреби бути неповторною індивідуальністю, вільною своєю творчістю приєднуватись до загального через власні продукти креативності, гармонійно поєднувати індивідуальні й соціально значущі інтереси» (Шандрук, 2015: 98).

К. Роджерс розумів креативність як унікальне явище, а головним мотивом творчої діяльності людини виступає прагнення до самореалізації у всіх сферах життєдіяльності. Креативність є природною поведінкою, що проявляється у гнучкості та відкритості (Дімітрова-Бурлаєнко, 2017).

Психологи Е. Торренс та Дж. Гілфорд трактують креативність як різновид мислення та досліджували незалежно від інтелекту, а вивчали як мислення, що пов'язане із відкриттям чи створенням чогось нового. У своїх наукових працях зазначали, що креативною є людина, яка володіє дивергентним мисленням. Тобто, науковці трактують креативність, як здатність до дивергентного мислення, що характеризується відмовою від стереотипних способів мислення та готовністю висувати правильні ідеї щодо об'єкта (Шандрук, 2015).

Отже, розуміння феномену креативності відбувається здебільшого у двох напрямках. Перший напрямок пов'язує креативність з інтелектом та орієнтується на вимір пізнавальних процесів у зв'язку з креативністю, а другий напрямок – пов'язує креативність з психологічними особливостями людини та характеризується особливою увагою на особистісних та мотиваційних рисах особистості.

Таким чином, аналізуючи феномен креативності в сучасній науковій літературі, ми вважаємо за доцільне розглядати креативність як процес самостійного вирішення завдань, що повстають перед особистістю, нестандартним, але конструктивним способом. Результатом креативності є створення чогось нового, що дозволяє оцінити індивідуальні здібності, продукт діяльності, особистісні особливості, умови оточення.

Досліджуючи особливостей креативності у професійній діяльності психолога, встановлено, що відповідно до особистісно-діяльнісної концепції Г. Костюка, продуктивність професійної діяльності та гармонійний розвиток особистості в першу чергу є пов'язаними з проблематикою творчої й гармонійної цілісності, об'єктивного та суб'єктивного формування образу професіонала (Пов'якель, 2008).

А. Маркова вважає, що у сучасних умовах праці операційна сфера професійної діяльності зазвичай потребує творчого професійного мислення. Професійна творчість розуміється нею як вміння знаходити нові нетипові способи вирішення професійних задач, прийняття професійних рішень та аналізу професійних ситуацій. С. Грищенко зазначає, що «особливостями професійного мислення психолога-консультанта є висока креативність як спроможність до виходу за межі стандартних моделей реагування, висока пізнавальна потреба як відкритість до прийняття нової інформації» (Грищенко, 1998).

Я. Чаплак, І. Солійчук зазначають, що професію сучасного психолога слід відносити до творчих професій у зв'язку з тим, що досягнення професійної майстерності фахівцями-практиками обумовлено не тільки набуттям певних знань та навичок, успішним навчанням, але в від їх особистісних якостей та спеціальних здібностей (Чаплак, Солійчук, 2009).

В. Бочелюк, В. Зарицька також зазначають, що креативність слід долучити до значущих особистісних якостей, які належать до структури психологічної готовності фахівців-психологів до їх професійної діяльності. Н. Чепелева, Н. Пов'якель акцентують увагу на тому, що головною складовою частиною психологічної готовності до професійної діяльності психолога-практика виступає особистісне зростання спеціаліста, що містить в собі не тільки розвиток особистості, але й бажання прояву та розвитку власних здібностей та можливостей (Пов'якель, 2008). Розгортання та втілення хисту та здібностей особистості робить її здатною до творчості, психологічно зрілою. Як зазначають, науковці Я. Чаплак, І. Солійчук, професійне становлення практичного психолога потребує від молодого фахівця напруженої та складної творчої роботи над

власним особистісним розвитком, відмова від одних можливостей і вибір інших (Чаплак, Солійчук, 2009).

Отже, аналізуючи наукову літературу, можемо стверджувати, що креативність як здатність до нетипового нетрадиційного мислення та поведінки, до розвитку професійного та особистісного досвіду, є просто необхідною для практичних психологів у професійному житті, спілкуванні, вирішенні професійних завдань (на кшталт, у формулюванні професійних запитів, прийнятті професійних рішень, у створенні психотерапевтичного контакту з клієнтом, постановці психологічних діагнозів, прогнозуванні ефективності психокорекційних впливів та інше).

Таким чином, креативність слід розглядати як джерело особистісного росту людини. У зв'язку з цим, креативність виступає як професійно значуща характеристика психолога, оскільки професійна діяльність психолога передбачає розв'язання різних проблемних та нестандартних ситуацій, де необхідно застосовувати власні творчі здібності, проявляти креативність. Тому креативність має величезне значення для психолога, що працює з невизначеними та складними ситуаціями, для вирішення яких слід застосовувати інтуїцію, винахідливість, творчість.

Відповідно до мети дослідження нами було емпірично вивчено особливості взаємозв'язку креативності з професійним самоздійснення та самоефективністю в професійній діяльності психологів. Для дослідження цього питання нами було використано наступні методики: модифікований варіанту методики вивчення креативності Ф. Вільямса в адаптації Н. Бельської, що дозволяє визначити рівень розвитку креативності психологів; опитувальник професійного самоздійснення О. Кокун з метою виявлення загального рівня професійного самоздійснення психологів, а також рівня внутрішньо-професійного та зовнішньо-професійного самоздійснення; методика «Шкала самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема в адаптації В. Ромека для оцінки професійної компетентності психологів.

Емпіричну вибірку склали практикуючі психологи (шкільні психологи, психотерапевти, практичні психологи-консультанти) віком від 25 до 45 років. Загальна кількість досліджуваних склала 42 особи.

В ході емпіричного дослідження виявлено, що для досліджуваних психологів більш властиво високий рівень розвитку креативності, що свідчить про їхню здатність до генерування великої кількості ідей, творчо підходити до розв'язання проблем, вміння проявляти свідому наполегливість, нестандартні здібності мислення.

Проаналізувавши отримані результати досліджуваних психологів за показниками професійного самоздійснення (див таблицю 1), нами встановлено, що для більшості досліджуваних психологів властивий більш високий рівень внутрішньо-професійного самоздійснення і загальний рівень професійного самоздійснення та дещо нижчий рівень зовнішньо-професійного самоздійснення.

Таблиця 1

Розподіл досліджуваних психологів (у %) за показниками професійного самоздійснення

Рівень професійного самоздійснення	Загальний	Внутрішньо-професійного	Зовнішньо-професійного
Високий	40 %	45 %	19 %
Вищий за середній	50 %	50 %	55 %
Середній	10 %	5 %	26 %
Нижчий за середній	-	-	-
Низький	-	-	-

Як ми бачимо з таблиця 1, для досліджуваних психологів характерно підвищення потреби у професійному вдосконаленні, в отриманні задоволення від власних професійних досягнень, мати зазвичай проєкт власного

професійного розвитку, у більшості досліджуваних психологів в їх професійній діяльності розкривається особистісний потенціал фахівця та професійні здібності. Менш характерними є важливість визнання власних досягнень професійним співтовариством та необхідність частого використання професійного досвіду інших фахівців, є менш залежними від зовнішнього оцінювання їх професійної діяльності.

Досліджуючи особливості самоефективності психологів в їх професійній діяльності встановлено, що більшість психологів вважають себе професійно підготовленими до здійснення трудової діяльності, гарними фахівцями своєї справи, високо оцінюють власні професійні здібності.

За допомогою кореляційного аналізу нами було встановлено, що рівень креативності фахівців психологів відіграє важливу роль в їх професійному самоздійсненні та самоефективності в професійній діяльності (див. рис. 1).

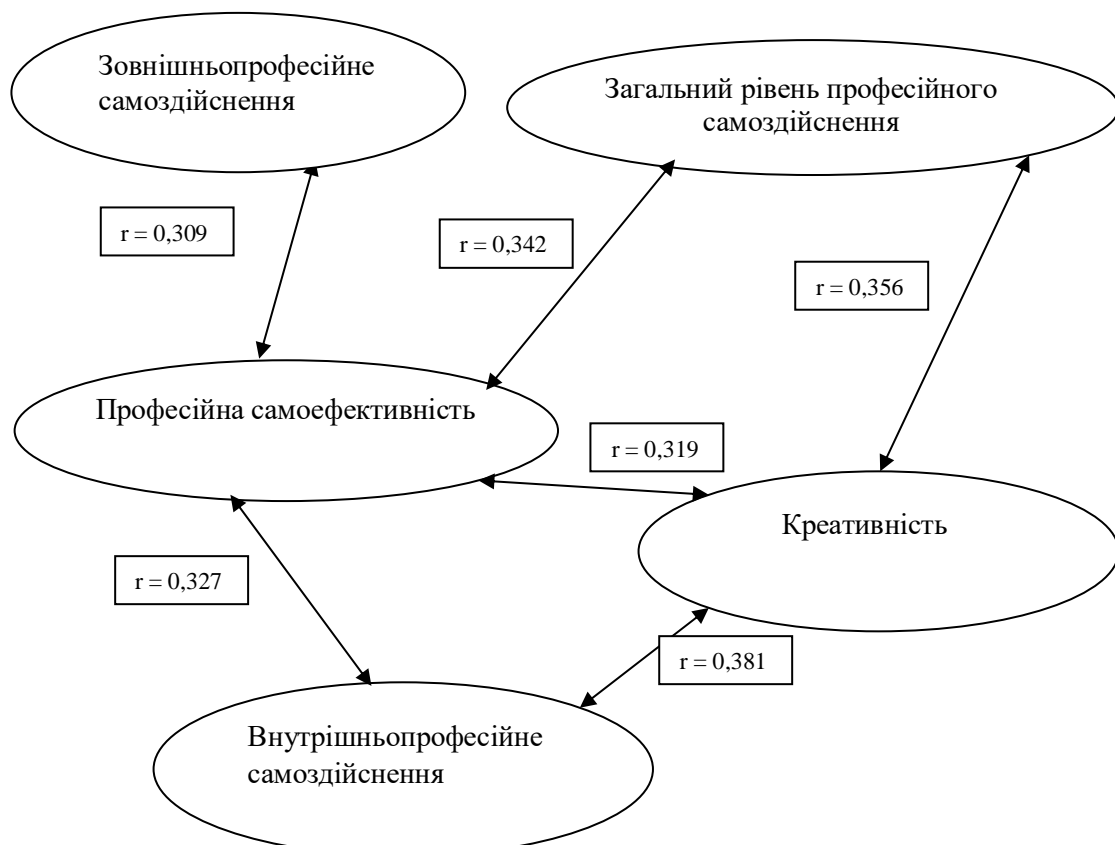

Рис. 1 – Фрагмент кореляційної плеяди показника креативності з професійним самоздійсненням та професійною самоефективністю у психологів (N = 42)

Примітка: тонка лінія – позитивні зв'язки, значущі при $\alpha = 0,95$.

Емпірично встановлено, що чим вищий рівень креативності властивий для фахівців-психологів, тим більша їх впевненість у власних професійних силах та тим більш вони схильні до розкриття особистого потенціалу у обраній професії.

Також нами було емпірично встановлено що, чим більше психологи є самоефективними, впевненими у власній здатності здійснювати власну професійну діяльність, тим більш вони розкривають свій особистісний потенціал та власні здібності у професійній діяльності.

Таким чином, на основі результатів проведеного дослідження нами було виявлено, що креативність має істотний вплив на професійний розвиток психологів. Креативність є професійно значущою характеристикою фахівців-психологів та сприяє розкриттю їх особистісного потенціалу у професійній діяльності, формуванні впевненості у власних професійних можливостях, у власній здатності займатися власною професійною діяльністю.

Література:

1. Артемчук О. Г., Лобода О. В. Концепція креативності в рамках професійної підготовки майбутніх практичних психологів. *Актуальні проблеми практичної психології* : зб. наук. праць. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2008. Ч. 1. С. 17–21.
2. Варгата О. В. Завада І. А. Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу майбутніх психологів у психолого-педагогічній літературі. *Збірник наукових праць молодих вчених*. Хмельницький : ХІСТ, 2018. № 2. С. 268–274.
3. Грищенко С.А. Прогнозувальний компонент професійного мислення психолога-консультанта. *Психологія* : зб. наук. праць. К. : НПУ, 1998. Вип. III. С. 61–65.
4. Дімітрова-Бурлаєнко С. Д. Дефініції понять «творчість» і «креативність» у сучасному науковому дискурсі. Наукові записки: зб. наук. праць. Серія : Педагогічні та історичні науки / упор. Л. Л. Макаренко. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. Вип.135. С.82-89.

5. Чаплак Я., Солійчук І. Самовизначення майбутніх практичних психологів в професійній діяльності. Соціалізація особистості і суспільні трансформації : механізми взаємовпливу та вияви. Соціалізація особистості і суспільні трансформації : механізми взаємовпливу та вияви : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Чернівці, 14-15 трав. 2009 р. Чернівці : Книга – XXI, 2009. С. 348–351.

6. Пов'якель Н. І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : монографія. К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. 298 с.

7. Шандрук С. К. Роль креативності та творчих здібностей у професійному становленні майбутніх практичних психологів. *Науковий огляд*. 2015. № 6 (16). С. 134-144.